

POGLED IZ DRUGE PERSPEKTIVE: MOSTAR I STARI MOST U MEDIJSKIM TEKSTOVIMA NJEMAČKOG GOVORNOG PODRUČJA

Sažetak: Ovaj rad predstavlja rezultate analize tekstova objavljenih u medijima njemačkog govornog područja koji datiraju od rušenja Starog mosta pa sve do današnjeg vremena.

Cilj ovog rada je da se ekscerpiraju tekstovi o kulturnoj baštini Mostara, odnosno o Starom mostu, kao i da se analizira njihov prikaz u medijima njemačkog govornog područja. O kulturnoj baštini Mostara se dosta pisalo na njemačkom jeziku, pogotovo od dana rušenja Starog mosta (9.11.1993) pa sve do posljednjih obilježavanja godišnjica, a prema našim rezultatima, možemo zaključiti da je često tematizirana u digitalnim medijima njemačkog govornog područja, pogotovo u dnevnim novinama *Tageszeitung* i *Neue Zürcher Zeitung*. Također, ovim radom želimo istaknuti važnost kolektivnog pamćenja, prije svega, zbog očuvanja naše bogate kulturne baštine i vjekovima građenog identiteta kao naš mali doprinos humanističkim idejama koje oduvijek zagovaraju i podstiču značaj i očuvanje bosanskohercegovačkog kulturno-historijskog blaga Mostara i Hercegovine.

Ključne riječi: materijalna i nematerijalna kulturna baština, Stari most, Mostar

Uvod

Pojam *kulturna baština*¹ je veoma širokog obima jer obuhvata sve što smo naslijedili iz prošlosti, od materijalnih ostataka kulture, pa do prirodnih ljepota, krajolika i kulturnih i kreativnih izraza koji su od velikog značaja u sadašnjosti, a koje trebamo očuvati i predati budućim generacijama. Iako su

1 <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage>

se ranije pod tim pojmom podrazumijevali isključivo monumentalni ostaci kultura, u savremenom dobu se ovaj pojam proširio i na nove kategorije poput nematerijalne, etnografske, pa čak i industrijske baštine tako da, osim materijalnih dobara, kulturna baština uključuje i umjetnička djela, književna, muzička i audiovizuelna djela kao i jezike, običaje i prenos tradicija najkasnije od UNESCO-ove konvencije² o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine.

Kulturna baština predstavlja jedinstvenu i nezamjenjivu kulturnu vrijednost jednog naroda, stvaranu generacijama, koja ukazuje na njegov društveni, obrazovni i kulturni razvoj. Njenim očuvanjem osigurat će se identitet naroda, odnosno njegova tradicija, jezik i običaji, a time i očuvati kultura sjećanja pojedinca i zajednice (usp. Manić, Aleksić, Pavlović 2014:650).

Kulturna baština u Bosni i Hercegovini

Kulturna baština Bosne i Hercegovine obuhvata kulturna dobra nastala u širokom rasponu od prethistorijskih i antičkih do srednjovjekovnih, osmanskih i modernih vremena. Ona predstavlja mozaik različitih elemenata duhovne i materijalne kulture svih naroda koji su živjeli u njoj. O njenom bogatstvu svjedoči 8800 nepokretnih dobara evidentiranih Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2002. godine.

Kulturna baština se dijeli na materijalnu, prirodnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. Materijalna ili nepokretna kulturna baština podrazumijeva građevine i historijske lokalitete, spomenike, artefakte i svako drugo kulturno dobro vrijedno očuvanja za budućnost i kao takvo je dio svjetske kulturne baštine. S ciljem očuvanja kulturne baštine, usvojena je Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine 1972. na Općoj konferenciji UNESCO-a. Prema trenutnom stanju (<https://whc.unesco.org/en/list/>), na popisu se nalazi 1199 mjesta svjetske baštine od čega su četiri iz Bosne i Hercegovine: *Stari most* u Mostaru (2005), *Most Mehmed-paše Sokolovića* u Višegradu (2007) i *Stećci* (2016). *Stari most* je zajedno sa historijskom jezgrom Starog grada 15.7.2005. prihvaćen na UNESCO-ovu listu ne samo zbog svoje arhitektonske jedinstvenosti već i zbog simbolične moći kao prvo kulturno dobro u BiH. UNESCO je okarakterisao *Most* kao *simbol pomirenja i internacionalne*

2 <https://bastina.ba/wp-content/uploads/2021/04/Konvencija-o-ocuvanju-nematerijalnog-kulturnog-nasliedja-UNESCO-2003.pdf>

saradnje i simbol suživota različitih religijskih, kulturnih i etničkih zajednica. Osim toga, *Most* je zaštićeno kulturno dobro prema Haškoj konvenciji.

Materijalna kulturna baština

Za Mostar se u raznim publikacijama, kao i u ilustrovanim knjigama o Jugoslaviji u kojima nije smjela nedostajati slika Starog mosta (usp. Mlinarević-Sopta³), navodi da je *najosunčaniji*⁴ i *najtopliji*⁵ grad u Evropi i time ga na turističkim stranicama, prospektima i blogovima izdvajaju kao vrhunsku destinaciju za posjetioce. Grad se do nesretnih devedesetih godina smatrao *simbolom multietničkog i multireligijskog zajedništva*⁶, *simbolom bratstva i jedinstva*⁷, čak i *cvjetajućom multikulturalnom metropolom*, a zbog rata ovaj podijeljeni grad postaje *simbolom sudbine muslimanskog stanovništva* u cijeloj Bosni i Hercegovini, ali i *grad ekstrema - političkih, religijskih, kao i fudbalskih i navijačkih*, kako za vrijeme rata tako i poslije. Zajedno sa svojom kamenom građevinom - *Starim mostom* - bio je *pitoreskni motiv i glavna atrakcija bosanskog turizma prije rata*. Predstavlja najčešće fotografisanu (usp. Auer⁸) i najpoznatiju građevinu u staroj Jugoslaviji. *Stari most* je zasigurno *najčuvanije umjetničko djelo i izvanredni duh grada*, što potvrđuju i mnogobrojni objavljeni novinski članci. *Stari most* se u štampi njemačkog govornog područja naziva *kamenim polumjesecom nad Neretvom* i *umjetničkim kamenim lukom na Neretvi koji spaja bizantsku i zapadnu civilizaciju*. Smatra se tipičnim *simbolom spoja Orijenta i Okcidenta* (usp. Rathfelder⁹), prema Lazareviću *sponom istoka i zapada, islama i kršćanstva, kao i katoličanstva i pravoslavlja*¹⁰. Od 15. jula 2005. i zvanično je *prvi spomenik svjetske kulturne baštine u BiH*, ne samo zbog posebne arhitekture *Mosta*, već zbog toga što ga je UNESCO označio *simbolom pomirenja i internacionalne saradnje i simbolom suživota različitih religijskih, kulturnih i etničkih zajednica*¹¹. Područje oko

3 <https://www.owep.de/artikel/947-stari-most-alte-bruecke-bogen-des-lebens-und-des-todes>

4 <https://www.weltkulturerbe.com/europa/bosnien-herzegowina/mostar.html>

5 <https://www.namida-magazin.de/2016/07/ausflug-mostar-stari-most.html>

6 <https://balkanbiro.org/feature/mostar-20-jahre-nach-der-zerstoerung-der-alten-bruecke>

7 <https://www.renovabis.de/reportagen/n-ost-reportagereihe-2018/eine-bruecke-die-trennt>

8 <https://balkanbiro.org/feature/mostar-20-jahre-nach-der-zerstoerung-der-alten-bruecke>

9 <https://taz.de/Archiv-Suche!/723254&s=mostar&SuchRahmen=Print/>

10 <https://www.renovabis.de/reportagen/n-ost-reportagereihe-2018/eine-bruecke-die-trennt>

11 <https://de.euronews.com/video/2023/11/09/eine-bruecke-als-symbol-der-versohnung-bewohner-gedenken-der-stari-most-in-bosnien-herzegow> (09/11/2023 - 18:34)

*Starog mosta sa svojim predosmanskim, istočno-osmanskim, mediteranskim i zapadnoevropskim arhitektonskim karakteristikama predstavlja za UNESCO izniman primjer za multikulturalno gradsko područje.*¹² Sam Stari, kako se često navodi, *dragulj je islamskog naslijeđa*¹³, *remek-djelo osmanskog graditeljstva*, a prema Koschnicku, u glavama Mostaraca je *simbol urbanizma, veza s prošlošću i nada za budućnost*. Ovaj Most je *simbol snage* jer je preživio dva svjetska rata i *simbol nade* (Hans Koschnick¹⁴), *mjesto susreta kultura* kao i *simbol srastanja dviju gradskih polovina*. Matas¹⁵ Stari most smatra, bez sumnje, *srcem grada*, a, iako je izgrađen iz strateških razloga, skoro petsto godina je povezivao obale Neretve i bio je *simbol multikulturalnog društva* Mostara i Bosne Hercegovine. Njegov značaj se ogleda u imenu koje je dao gradu, kao i u mitu i legendi s kojima je srastao.

Legende i mitovi o Starom mostu

Prema legendama se Most prilikom građenja dva puta srušio u rijeku i zbog toga se u narodu kaže da se rijeka ne da preskočiti¹⁶. Hajrudin se prije puštanja *Mosta* u promet povukao u Bijelo Polje i, kada su mu javili da je sve uredu, odjahao je preko Veleži u pravcu Turske i razbolio se u putu od žutice te je umro u Jedrenima (Edirne) u današnjoj Turskoj. Prema drugoj legendi, za gradnju *Mosta* se koristila neoprana ovčija vuna, bjelančevine i med kao vezivno sredstvo, zbog čega je u cijelom području bilo zabranjeno jesti jaja. Navodno je 300.000 jaja upotrijebljeno za gradnju. Prema trećoj legendi (usp. Cerović, taz.de), cement se sastojao iz gušćih jaja i perja, a spretnost i intuicija arhitekta je sagradila prelijepu građevinu.

12 "Der Bereich der alten Brücke, der vor-osmanische, ost-osmanische, mediterrane und westeuropäische architektonische Merkmale aufweist, ist ein herausragendes Beispiel für ein multikulturelles städtisches Umfeld." (<https://www.europeana.eu/de/exhibitions/heritage-at-risk/the-devastation-of-war>)

13 <https://www.europeana.eu/de/exhibitions/heritage-at-risk/the-devastation-of-war>

14 <https://www.news.at/a/neun-jahre-bosnien-krieg-alte-bruecke-mostar-87778>

15 <https://www.kosmo.at/9-november-1993-zerstoerung-oder-tod-der-stadt-mostar/>

16 <https://www.alaturka.info/de/kroatien/omis/5362-weltberuehmte-alte-bruecke-stari-most-ueber-den-fluss-neretva> (Montag, 30. November -0001)

Rušenje Starog mosta

Dan rušenja Starog mosta – 9. novembar 1993. godine - veoma je značajan datum u historiji Mostara i svake se godine spominje u štampi njemačkog govornog područja te opominje da se zlo ne ponovi. Za mnoge stanovnike nije srušen samo *most* u obliku luka, za njih je srušen svijet. Elegantni *Most* je za stanovnike Mostara bio dio njihove svakodnevnice i to već 450 godina, sagrađen je 1566. godine.¹⁷ Rathfelder (taz.de) piše da je preko 400 godina *Stari most* (navodi u izvornom obliku) veza između različitih naroda u bosanskom gradu Mostaru u kojem su zajedno živjeli rimokatolici, ortodoksni Srbi i muslimani, koji je preživio mnoge ratove, ali tog dana hrvatska artiljerija srušila je 30 m dug i 20 m visok kameni luk. Ashdown¹⁸ je izjavio da je uništenje *Starog mosta čin srednjovjekovnog barbarstva* i da se može možda porediti samo sa uništenjem tornjeva u Svjetskom trgovačkom centru u Njujorku od 11.9. Bogdanović (1994, 139) je za njegovo rušenje napisao: „Vitka kamena sjena, replika nebeske duge, umjetničko djelo mimara Hajrudina, jedna od najljepših i najplemenitijih arhitektonskih alegorija, je pala na dno korita rijeke Neretve. Gradu koji je rođen u znaku Mosta, oteta je njegova prva i zadnja riječ a njegova smrt je, toga se bojim, neopoziva.“¹⁹ On se uvijek iznova dovodi u vezu sa datumom pada Berlinskog zida iz 1989. koji predstavlja kraj razgraničenja Istočne i Zapadne Njemačke, otvaranje granica i povećanje ljudskih sloboda. Iako je prvobitno značenje *Mosta* povezivanje dva dijela grada, naroda i kultura, od tog datuma je simbolizovao razdvajanje grada i kultura, ljudi i identiteta. Mostar je istovremeno izgubio svoj simbol i ono jedinstveno, po čemu je bio poznat u regiji, spoj građanstva i multikulturalnosti. Slike pada *Mosta* postale su jedan od istaknutijih simbola rata na Balkanu. Uništavanjem *Mosta* dolazi do cijepanja multikulturalnog društva, podjele grada na dvije nacionalističke otrovane obale, konstruisanja novih obrazaca identiteta, kada od *mi* nastaje *mi i drugi*, te mijenjanja individualnog pamćenja i stvaranja novog kolektivnog sjećanja. O metaforičkom značenju *Mosta* nakon njegovog pada u okviru kulture sjećanja

17 „Für viele Bewohner stürzte nicht nur ein Brückenbogen, für sie brach eine Welt zusammen. Die elegante Brücke, für die Einwohner von Mostar war er Teil ihres täglichen Lebens, und das seit 450 Jahren, 1566 war sie erbaut worden.“ <https://www.swrfernsehen.de/schaetze-der-welt/mostar-brcke-und-altstadt-von-mostar-bosnien-herzegowina-folge-333-100.html>

18 <https://taz.de/Archiv-Suche!/723413&s=mostar&SuchRahmen=Print/>

19 „Der schlanke steinerne Schatten, die Replik des himmlischen Regenbogens, Meisterwerk des Baumeisters Hajrudin, eine der schönsten und edelsten architektonischen Allegorien, ist dahingegangen auf den Grund des Flusses. Der Stadt, geboren im Zeichen der Brücke, entrisen wurde ihr erstes und letztes Wort, und ihr Tod ist, so fürchte ich, unwiderruflich.“

diskutuje američka historičarka Emily Gunzburger–Makaš (cit. prema Matas) koja govori o važnosti sjećanja na zločin, suočavanja i smještanja u historiju, neovisno o etniji i religiji, što, prema Matas, najbolje potkrepljuju riječi Safeta Oručevića, tadašnjeg gradonačelnika te glavnog i odgovornog za rekonstrukciju Mosta: „[...] It will symbolize the union of a people and [the] indestructibility of the idea of a shared life between different cultures, peoples and religions.“²⁰ Ove riječi oslikavaju multikulturalnu svijest o identitetu društva u Mostaru i regiji, koja je u stanju da premosti granice i uništavanja.

Stari most i Mostar u knjizi *Brücke über die Neretva. Der Wiederaufbau von Mostar*

O stradanju materijalne kulturne baštine svjedoči i knjiga *Brücke über die Neretva. Der Wiederaufbau von Mostar* autora Hansa Koschnicka i Jensa Schneidera. Novinar Schneider transformiše svoje intervju sa tadašnjim upraviteljem Mostara u jedinstveno svjedočenje o ratnim dejstvima i sveukupnim dešavanjima tokom Koschnickove administracije. Knjiga je napisana i objavljena na njemačkom jeziku s ciljem tumačenja ratnih dešavanja, ali i uloge Međunarodne zajednice u ponovnoj obnovi grada. Zahvaljujući ovom autentičnom izvještavanju u periodu od 1993. do 1994. godine, čitaoci postaju historijski svjedoci rušenja grada, njegovog simbola Starog mosta, kao i pokušaja uništenja jedinstvenog duha Mostara.

Iako se tokom ratnih dejstava nad Mostarom izvršio strašan urbidicid i kulturocid, Mostar je u ovoj knjizi opisan realnim slikama tako da je nazvan *oronulim gradom i gradom ruševina*. Sistemska uništavanje kulturnih objekata nije uspjelo jer je Mostar tokom svog postojanja uvijek bio *centar sve tri religije, najbolji primjer multikulturalnog suživota gdje je narodna pripadnost igrala malu ulogu, glavni grad Hercegovine, hercegovačka metropola*, kao i *poljoprivredni centar*. O Mostaru se oduvijek znalo da „Mostar nije Timbuktu“²¹, a o njegovom značaju su svjedočili „priznati univerzitet, avioindustrija, elektroindustrija, velika i moderna klinika sa sto šezdest i osam stručnih ljekara.“

20 <https://www.kosmo.at/9-november-1993-zerstoe-erung-oder-tod-der-stadt-mostar/> (09.11.2020)

21 „Mostar ist nicht Timbuktu. Hier gab es eine angesehene Universität, Flugzeugindustrie, Maschinenbau, Elektroindustrie, ein großes modernes Zentralkrankenhaus mit hunderachtundsechzig Fachärzten.“ (Koschnick/Schneider 1995, 62)

Kulturna dešavanja, iako oskudna i rijetka za vrijeme najžešćih sukoba, ipak su zabilježena. Kino je postojalo na otvorenom, a otvoreni su i prvi kafići među ruševinama (dva dana prije samog dolaska Koschnicka na funkciju gradonačelnika): „Lokomotiva“, „Rock Café“, kao i Babylon-Teatar-Café. Suvenirnice i ateljei su u ponudi imali umjetničke predmete, te su samim postojanjem prkosili ratnom mrtvilu i pokazali mostarski ponos. Ratna realnost je preobrazila jedan od najljepših parkova u groblje, dok Narodno pozorište postaje prihvatilište za prognane i izbjeglice. Hotel „Ero“ je bio jedinstveni primjer preobražaja institucije tokom rata. Prijeratni Dom penzionera kao ostavština iz stare Jugoslavije postaje sjedište Međunarodne zajednice i Koschnickove administracije. Njegova pozicija je bila *ničija zemlja*, sama linija razgraničenja tokom ratnih dešavanja. U hotelu „Ero“ se otvorio „Rick’s Café“ gdje „se sreću žrtve rata i ratni profiteri, mirotvorci i ratni zločinci, izbjeglice i progonitelji“²². Ovaj kafić se poredi sa Babilonom gdje „za svakim stolom se govori drugi jezik, za nekima i dva ili više jezika istovremeno.“²³ Taj prostor se transformisao u *čekaonicu* i *burzu vijesti*. Pozitivni primjeri kulturnih dešavanja za mlade navode se kroz djelovanje Omladinskog centra franjevačkog odreda u predgrađu Mostara, dok su se u samom centru gradu, zahvaljujući Folklornom ansamblu „Camarad“ Mostar, održavali koncerti i izložbe mostarskih slikara. Institucije koje su veoma brzo uspjele da nastave svoje djelovanje su *improvizirani univerzitet* (Univerzitet „Džemal Bijedić“), šahovski klub, aeroklub, kao i Arhiv.

Unatoč nastojanjima da se unište svi dokazi kulture stanovnika Mostara i cijele regije, ovaj grad, baš zbog intenziteta urbicida i kulturocida, dobiva na posebnom značaju za cijelu Bosnu i Hercegovinu. Koschnick priznaje da je sami grad samo *projekat* koji treba da bude *multikulturalni koncept u ime Evropske unije*. Mostar sa uređenjem i napretkom treba da bude *uzor za cijelu Bosnu* a i *pokretač Federacije*. Promjene i napredak koji su ostvareni za vrijeme njegove službe, Koschnick dovodi u vezu sa svojim rodnim gradom Bremenom nakon završetka Drugog svjetskog rata. Uprkos stradanju stanovnika, izvršenom urbicidu i kulturocidu, duh Mostara kao jedinstvenog grada ostaje nesalomljiv. Sam Koschnick je isticao da „ovdje može nešto pokrenuti“²⁴.

22 „Hier treffen Kriegsoffer und Kriegsgewinnlter aufeinander, Friedensstifter und Kriegsverbrecher, Flüchtlinge und Vertreiber.“ (Koschnick/Schneider 1995, 96)

23 „An jedem Tisch wird eine andere Sprache gesprochen, an manchen zwei oder drei gleichzeitig zu hören.“ (Koschnick/Schneider 1995, 97)

24 „Ich kann hier etwas bewegen.“ (Koschnick/Schneider 1995, 97)

Ponovna izgradnja Starog mosta

Već 1995. godine su ponovnu izgradnju Mosta podržali UNESCO, Svjetska banka i Turska, a 1996. se krenulo u rekonstrukciju, prilikom čega se ispostavilo da su osmanski mimari upotrebljavali jedinstveni malter, smečkastu glinu, *krv Mosta* (taz.de). *Novi Stari most* je ponovo izgrađen i svečano je otvoren 23. jula 2004. godine. Tu svečanu ceremoniju je režirao Sulejman Kupusović²⁵ koji je želio da ona oslikava ponos na sopstveni grad, ali i čežnju za pomirenjem. S tim ciljem su na svečanosti nastupali horovi, muzičke i teatarske grupe iz svih dijelova zemlje. Koncept²⁶ cijelog njegovog programa se bazirao na *ideji ljubavi i pomirenja suživota*, u kontekstu Starog mosta koji izgleda *kao dvije ruke koje su pružaju preko Neretve*, a na obje strane je bilo okupljeno više hiljada ljudi, uglavnom Mostaraca. Mlinarević-Sopta poredi *Stari most* sa *feniksom* koji ustaje iz beskrupuloznog haosa i nazivaju svjedokom vremena dobrih i loših ljudi, sretnih i nesretnih dana²⁷. *Stari most* predstavlja uništeni i ponovo izgrađeni *simbol ujedinjenja* koji spaja stari dio grada na istočnoj obali sa novim dijelom grada. Koschnick²⁸ je naglašavao da je *Most* šansa da se dopusti da različite kulture žive u miru zajedno, pa je i njegovu ponovnu izgradnju smatrao jednom od velikih nada jer je *Most*,²⁹ barem tada, još uvijek *u glavama Mostaraca bio simbol urbanog, njihova veza s prošlošću i nada u budućnost*. Paddy Ashdown je isticao kako Bosna može doprinijeti evropskoj integraciji kao i da je ponovna izgradnja *mosta trijumf civilizacije* i da prevazilazi granice Bosne³⁰. On održava sjećanje na životu ali i

25 <https://qantara.de/artikel/symbol-des-zusammenwachsens-die-neue-alte-br%C3%BCke-von-mostar>

26 „Das gesamte Konzept meines Programms gründet sich auf der Idee der Liebe, der Aussöhnung des Zusammenlebens. [...] Es steht im Kontext der alten Brücke, die wie zwei Hände wirkt, die man sich über die Neretva reicht. Einige Tausend junger Leute, vor allem Mostarer, werden sich überall um die Brücke herum versammeln. Diese Nachricht ist ehrlicher und viel stärker als alle möglichen politischen Programme.“

27 “[...], wie Phönix aus einem skrupellosem Chaos, ein Zeuge der Zeit, von guten und schlechten Menschen, von schönen und unglücklichen Tagen.“ (<https://www.owep.de/artikel/947-stari-most-alte-bruecke-bogen-des-lebens-und-des-todes>)

28 <https://www.news.at/a/neun-jahre-bosnien-krieg-alte-bruecke-mostar-87778>

29 „[...] aber es ist eine der großen Hoffnungen, weil die Brücke, jedenfalls damals, vor zehn Jahren, immer noch in den Köpfen der Mostarer das Symbol ihrer Urbanität gewesen war, ihr Bezug zur Vergangenheit und ihre Hoffnung für die Zukunft.“ (<https://qantara.de/artikel/symbol-des-zusammenwachsens-die-neue-alte-br%C3%BCke-von-mostar>)

30 „[...] so wird die heutige Einweihung der neuen Brücke ein Triumph sein, um unserer Zivilisation wieder Geltung zu verschaffen. Dies hat Bedeutung über Bosnien hinaus.“

štiti od zaborava. Značaj rekonstrukcije *Mosta* je bio prevelik da bi šarolikost bosanskog društva (šta je Mostar i *Stari most* predstavljao) pala u zaborav. Ponovno izgrađeni Stari most i Stari grad prema UNESCO-u predstavljaju pomirenje, međunarodnu saradnju i suživot različitih kulturalnih, etničkih i religijskih zajednica.

Nematerijalna kulturna baština

Prema Konvenciji o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasljeđa koja je usvojena u Parizu 17.10. 2003. godine, nematerijalna kulturna baština označava: "prakse, prikaze, izraze, znanje, vještine, kao i za njih vezane instrumente, predmete, artefakte i kulturne prostore, koje zajednice, grupe i, u nekim slučajevima, pojedinci, priznaju kao dio svog kulturnog nasljeđa."³¹

Na preliminarnoj otvorenoj listi nematerijalne kulturne baštine Federacije BiH nalaze se skokovi sa Starog mosta, čime se povezuju kultura i sport, materijalna i nematerijalna kulturna baština. S druge strane, povezuju se prošlost i budućnost, jer tradicija skokova potječe iz vremena gradnje *Mosta*. Prvi skok zabilježen je 1664. godine³², a prvi zapis o skokovima sa tadašnjeg drvenog mosta s lancima koji se nalazio na mjestu *Starog mosta* nalazi se u putopisu Evlije Čelebije³³ (usp. Martens) iz 17. stoljeća, koji je zapisao *da nikada nije vidio takav most, tako visok, da izgleda kao da povezuje dva oblaka*. Od 1986. se jednom godišnje, krajem jula, organizuje takmičenje u skokovima, a mogu se prijaviti punoljetni takmičari. Danas su skokovi respektabilna međunarodna višednevna manifestacija u koje se ubrajaju skokovi na noge i na glavu („mostarska lasta”). Najpoznatiji skakač, ikar je Emir Balić sa više od 1000 skokova i 13 pobjeda, a zadnji skok je ostvario u svojoj 61. god. Za njega je *Stari most* ³⁴ kao živo biće o kome su se brinuli skakači kao da živi i diše. *Most* je pomagao ljudima 500 godina, a onda su ga srušili. *Novi Stari most*

(<https://qantara.de/artikel/symbol-des-zusammenwachsens-die-neue-alte-br%C3%BCcke-von-mostar>)(<https://taz.de/Archiv-Suche/!723413&s=mostar&SuchRahmen=Print/>)

31 <https://bastina.ba/wp-content/uploads/2021/04/Konvencija-o-ocuvanju-nematerijalnog-kulturnog-naslijedja-UNESCO-2003.pdf>

32 <https://www.namida-magazin.de/2016/07/ausflug-mostar-stari-most.html>

33 „[...] er habe nie eine solche Brücke gesehen, so hoch, daß sie zwei Wolken zu verbinden scheine.“ <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/mostar-die-bruecke-ueber-die-neretva-1173338.html> (23.07.2004-19:07)

34 <https://de.euronews.com/2019/07/30/der-neue-bruckenschlag-von-mostar-15-jahre-steingewordene-versohnung>

je mlađi brat *Starog mosta* i Balić je izjavio da želi da *Most* njih nadživi i da živi još godinama nakon nas. Često su intervjuisani skakači koji su govorili o svom životu, poslu, gradu, te vezi s njim i *Starim mostom*. Skakači organizuju tradicionalne skokove sa *Starog mosta* i skokove u okviru Svjetskog prvenstva Red Bull World Cliff Diving od 2015. godine.

Zaključak

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja o *kulturnoj baštini* Mostara u pisanim izvorima njemačkog govornog područja. Iako se pod ovim pojmom podrazumijeva raznolik mozaik kulturnih i kreativnih izraza, kako materijalnih tako i nematerijalnih, mi smo se usredotočili na Mostar i njegov simbol Stari most. U pisanim publikacijama se Mostar kao najosunčaniji i najtopliji grad u Evropi do nesretnih devedesetih godina smatrao simbolom multietničkog i multireligijskog zajedništva, a zbog rata 1992-1995. i rušenja *Starog mosta* ovaj grad postaje simbolom grad ekstrema - političkih, religijskih, kao i fudbalskih i navijačkih, kako za vrijeme rata tako i poslije. *Stari most* nazivaju kamenim polumjesecom nad Neretvom, te umjetničkim kamenim lukom na Neretvi koji spaja bizantsku i zapadnu civilizaciju, a koji je od 15. jula 2005. zvanično prvi spomenik svjetske kulturne baštine u BiH, jer ga je UNESCO, između ostalog, označio *simbolom pomirenja i internacionalne saradnje i simbolom suživota različitih religijskih, kulturnih i etničkih zajednica*. Ovaj *Most* je simbol snage jer je preživio dva svjetska rata i simbol nade, mjesto susreta kultura kao i simbol srastanja dviju gradskih polovina. Dan rušenja *Starog mosta* – 9. novembar 1993. godine - se svake godine spominje u štampi njemačkog govornog područja i opominje da se zlo ne ponovi. O stradanju kulturne baštine svjedoči i knjiga *Brücke über die Neretva. Der Wiederaufbau von Mostar* Hansa Koschnicka i Jensa Schneidera, koja izvještava o stradanju Mostara i pokušajima ujedinjenja grada. *Novi Stari most* je ponovo izgrađen i svečano je otvoren 23. jula 2004. godine. Na preliminarnoj otvorenoj listi nematerijalne kulturne baštine Federacije BiH nalaze se tradicionalni skokovi sa *Starog mosta* koji potječu iz vremena gradnje *Mosta*. Danas su skokovi respektabilna međunarodna višednevna manifestacija u koje se ubrajaju skokovi na noge i na glavu - *mostarska lasta*³⁵.

35 Die "Schwalbe", ein Kopfsprung mit anfangs seitlich ausgebreiteten Armen. (<https://deu.archinform.net/projekte/11119.htm>) (6.6. 2024.)

PERSPEKTIVENWECHSEL: DIE ALTE BRÜCKE UND MOSTAR IN MEDIENTEXTEN AUS DEM DEUTSCHSPRACHIGEN RAUM

SCHLUSSWORT

In diesem Beitrag wurden Forschungsergebnisse zum kulturellen Erbe Mostars in den schriftlichen Quellen des deutschen Sprachraums vorgestellt. Obwohl dieser Begriff ein vielfältiges Mosaik kultureller und kreativer Ausdrucksformen, sowohl materieller als auch immaterieller Art, impliziert, haben wir uns auf Mostar und sein Symbol, die Alte Brücke, konzentriert. In schriftlichen Publikationen galt Mostar als die sonnigste und wärmste Stadt Europas bis in die unglücklichen neunziger Jahre als Symbol der multiethnischen und multireligiösen Einheit, aber wegen der Kriegswirren und des Sturzes der Alten Brücke wurde diese Stadt zum Symbol einer Stadt der Extreme – politischer, religiöser, aber auch Fußball-fanaticher, sowohl während des Krieges als auch danach. Diese steinerne Halbmondbrücke oder auch kunstvoller Steinbogen über die Neretva vereint byzantinische und westliche Zivilisationen und ist seit dem 15. Juli 2005 offiziell das erste Denkmal des Weltkulturerbes in Bosnien und Herzegowina, weil es die UNESCO unter anderem als „Symbol der Versöhnung und internationaler Zusammenarbeit“ und „Symbol des Zusammenlebens verschiedener religiöser, kultureller und ethnischer Gemeinschaften“ bezeichnet hat. Diese Brücke ist ein Symbol der Stärke, weil sie zwei Weltkriege überstanden hat, und ein Symbol der Hoffnung, ein Treffpunkt der Kulturen sowie ein Symbol für das Zusammenkommen der beiden Stadthälften. Der Tag des Einsturzes der Alten Brücke, der 9. November 1993, wird jedes Jahr in der deutschsprachigen Presse erwähnt und dient als Warnung, damit sich das Böse nicht wiederholt. Auch das Buch „Brücke über die Neretva. Der Wiederaufbau von Mostar“ von Hans Koschnick und Jens Schneider zeugt von der Zerstörung des kulturellen Erbes und den Versuchen, die Stadt zu vereinen. Die neue Alte Brücke wurde neugebaut und ist am 23. Juli 2004 offiziell eröffnet. Die vorläufige offene Liste des immateriellen Kulturerbes der Föderation Bosnien und Herzegowina umfasst noch traditionelle Sprünge von der Alten Brücke, die bis in die Zeit des Brückenbaus zurückreichen. Heute sind die Sprünge eine angesehene internationale mehrtägige Veranstaltung, die die Fuß- und Kopfsprünge „Schwalbe“ umfasst.

Schlüsselwörter: kulturelles Erbe, materiell und immateriell, Alte Brücke, Mostar

Literatura:

Knjige:

- Bogdanović, B. 1994. *Architektur der Erinnerungen*, Klagenfurt. Salzburg.
Koschnick, H, Schneider J. 1995. *Die Brücke über die Neretva. Der Wiederaufbau von Mostar*. München: Deutscher Taschenbuchverlag.

Digitalni časopisi:

- <https://www.urlaubsguru.at/reisemagazin/bruecke-mostar/>
<https://klexikon.zum.de/wiki/Weltkulturerbe>
<https://www.travelguide.de/land/bosnien-und-herzegowina/>
<https://wiki.edu.vn/wiki9/2020/12/11/tourismus-in-bosnien-und-herzegowina/>
<https://www.ripleybelieves.com/unesco-world-heritage-sites-in-bosnia-and-herzegovina-11350>
<https://taz.de/Petition-der-Woche!/5865077&s=mostar/>
<https://taz.de/Die-Graeber-des-Balkans!/5556286&s=mostar/>
<https://taz.de/Kulturszene-in-Bosnien-Herzegowina!/5031376&s=mostar/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/5033199&s=mostar/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/723251&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/723254&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/723413&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/701146&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/1257939&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/1911958&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://taz.de/Archiv-Suche!/723254&s=mostar&SuchRahmen=Print/>
<https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage>
<https://www.weltkulturerbe.com/europa/bosnien-herzegowina/mostar.html>
<https://balkanbiro.org/feature/mostar-20-jahre-nach-der-zerstoerung-der-alten-bruecke>
<https://www.renovabis.de/reportagen/n-ost-reportagereihe-2018/eine-bruecke-die-trennt>
<https://de.euronews.com/video/2023/11/09/eine-bruecke-als-symbol-der-versohnung-bewohner-gedenken-der-stari-most-in-bosnien-herzegow>
<https://de.euronews.com/2019/07/30/der-neue-bruckenschlag-von-mostar-15-jahre-steingewordene-versohnung>
<https://www.europeana.eu/de/exhibitions/heritage-at-risk/the-devastation-of-war>
[https://www.news.at/a/neun-jahre-bosnien-krieg-alte-bruecke-mostar-87778\)](https://www.news.at/a/neun-jahre-bosnien-krieg-alte-bruecke-mostar-87778)
<https://www.alaturka.info/de/kroatien/omis/5362-weltberuehmte-alte-bruecke-stari-most-ueber-den-fluss-neretva> (Montag, 30. November -0001)

<https://www.swrfernsehen.de/schaetze-der-welt/mostar-brcke-und-altstadt-von-mostar-bosnien-herzegowina-folge-333-100.html>
<https://www.kosmo.at/9-november-1993-zerstuerung-oder-tod-der-stadt-mostar/>
 (09.11.2020)
<https://www.owep.de/artikel/947-stari-most-alte-bruecke-bogen-des-lebens-und-des-todes>
<https://qantara.de/artikel/symbol-des-zusammenwachsens-die-neue-alte-br%C3%BCcke-von-mostar>
<https://bastina.ba/wp-content/uploads/2021/04/Konvencija-o-ocuvanju-nematerijalnog-kulturnog-naslijedja-UNESCO-2003.pdf>
<https://www.namida-magazin.de/2016/07/ausflug-mostar-stari-most.html>
<https://deu.archinform.net/projekte/11119.htm>

Sekundarna literatura:

- Assmann, J. 2005. *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim, visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme.
- Manić, Lj./ Aleksić, M. / Pavlović, M. 2014. *Suvremena izlagačka praksa: nove tendencije u prikazivanju kulturnog naslijeđa*. Časopis Filozofije medija Vol 3, br. 5.
- Marasović, T. 2001. *Kulturna baština*. Split: Veleučilište.
- Šošić, T.M. *Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled*. u: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 51, 4/2014., str. 833.- 860.
- Kodrić - Zaimović, L. (2021). *Baštinske studije: od moderne do postdigitalne kulture*. Sarajevo: Nacionalna univerzitetska biblioteka